

Om kunnskapsgrunnlaget for normeringa av det nynorske skriftspråket

Stig J. Helset

Artikkelen drøftar kva som bør vere kunnskapsgrunnlaget for normeringa av det nynorske skriftspråket. Det blir argumentert imot at ein baserer den offisielle normeringa på teoriar om grammatiske strukturar i eit moglege I-språk, slik nokre grammatikarar innanfor det generative paradigmet har teke til orde for. I staden argumenterer artikkelen for at ein byggjer framtidig normering på korpuslingvistiske studiar av det ein kan karakterisere som normberande tekstar innanfor den nynorske skriftkulturen, noko som då kan seie noko om kva for operative normer som eksisterer i dette språket. I forlenginga av dette argumenterer artikkelen for at metoden statistisk korrespondanseanalyse er særleg veileigna til å granske om det eksisterer normklynger av ulike språklege former som kan la seg identifisere som meir eller mindre dominerande subvarietetar av det nynorske skriftspråket, slik som til dømes varietetar som ein kan karakterisere som konservativ, moderat eller radikal nynorsk.

Nøkkelord: Normering, nynorsk, internaliserte og operative normer, korpuslingvistikk, korrespondanseanalyse

1 Innleiing¹

Spørsmålet om kva som bør vere kunnskapsgrunnlaget for det nynorske skriftspråket har vore omstridd heilt sidan Ivar Aasen kodifiserte sin normal, først med *Prøver af Landsmaalet i Norge* (1853) og endeleg med lanseringa av *Norsk Grammatik* (1864) og *Norsk Ordbok* (1873). Som Haugen (1975: 176) syner, brukte Aasen metodane frå den historisk-komparative språkvitskapen til å danne det Haugen karakteriserer som “ein *rekonstruert klassisk* standard for dei norske dialektane”, samstundes som han presiserer at Aasen også såg til det norrøne

1. Takk til to anonyme fagfeller for god og konstruktiv tilbakemelding på ein tidlegare versjon av artikkelen.

språket og til systerspråka ved fastsetjinga av normalen. Ein kan slik seie at normalen til Aasen først og fremst bygde på prinsippet om indre systematikk og morfologisk eintydigheit og dernest på det etymologiske prinsippet (Vikør 2007: 155, 210). Samla sett gav desse prinsippa ein skriftspråksnormal utan valfridom, som må reknast for å vere konservativ jamført med dialektane i samtida: “Sprogformen bør kun være een” (Aasen 1958 [1860]: 298), og etter vedtak i Stortinget i 1885 blei “det norske Folkesprog” offisielt jamstilt med “det almindelige Skrift- og Bogsprog”. Landsmålet fekk etter kvart mange tilhengarar og eksponentar, men det var få eller ingen av dei som følgde normalen til Aasen i alt og eitt. Framstående forfattarar og redaktørar som til dømes Åsmund Olavsson Vinje og Arne Garborg brukte sine egne, ofte skiftande variantar av normalen til Aasen (Dale 1950; Midttun 1960). Som ei følge av dette sette Kyrkje- og undervisningsdepartementet allereie i 1898 ned ein komité som skulle fastsetje ein offisiell landsmålsnormal. Komiteen var samde om at ein burde leggje mykje vekt på dialektane og den indre samanhengen mellom dei. Men medan komitéleiar Hægstad dernest ville vektlegge tradisjonen, ville dei to andre medlemene, Rasmus Flo og Arne Garborg, legge mest vekt på midlandsdialektane, noko som resulterte i at departementet i 1901 fastsette éin offisiell normal for bruk i offentleg teneste, kalla Hægstad-normalen, og éin normal som elevane i skulen kunne bruke, kalla midlandsnormalen (Venås 1992).

Med dette var målstriden i gong, og av bestemte sosiopolitiske omstende kom Noreg til å føre ein særeigen og sjeldsynt normeringspolitikk som gjennom heile det neste hundreåret dreia seg langs to hovudaksar: tradisjonsprinsippet versus tilnæringsprinsippet på den eine sida og fastheitsprinsippet versus folkemålsprinsippet og valfridomsprinsippet på den andre (Vikør 2010). Tilnærming mellom dei to offisielle målformene landsmål og riksmål stod sentralt i den første felles rettskrivingsreforma av 1917, og dette prinsippet fekk jamvel større gjennomslag i rettskrivingsreforma av 1938. Samstundes blei både tradisjonsprinsippet og folkemålsprinsippet følgt opp via valfridomsprinsippet. Resultatet var to normalar med veldig stor innbyrdes valfridom mellom hovudformer og sideformer innanfor både nynorsk og bokmål. Men 1938-normalen møtte sterk motstand utover i etterkrigstida, særleg frå riksmålsrørsla, som skipa «Foreldreaksjonen mot samnorsk» og jamvel gav ut si eiga ordliste for riksmål, men også frå aviser og forlag, som laga sine egne, private normalar (Torp og Vikør 2014: 220ff, 241ff). Frå og med 1959 fekk vi eit todelt system med ein trong læreboknormal med hovudformer og ein mykje vidare normal med sideformer for skuleelevar og andre for kvar av dei to målformene (Røyneland 2013: 96). Særleg den vidare normalen opna med dette for at språkbrukarane kunne velje

mellom høvesvis konservative, moderate og radikale former innanfor så vel bokmål som nynorsk skriftspråk, alt etter kva for eit av dei ovanfor skildra prinsippa ein ønskte å leggje vekt på. Dette var kan hende ein demokratisk språkpolitikk, men som fleire (sjå til dømes Akselberg 1999; Rødningen 1999; Omdal 2003; Fiskerstrand 2008; Garthus 2009; Fretland 2009; Mehlum 2016) har peika på, førte den store valfridomen til at det vart vanskeleg for elevar, studantar og jamvel lærarar å halde styr på kva som var tillatne former innanfor det nynorske skriftspråket, og kva som ikkje var det. Røyneland (2016: 87, 91) poengterer at “a reform proposal needs to be acknowledged as *legitimate* by its users”, og argumenterer for at samnorskpolitikken slo feil nettopp på grunn av sterk motstand frå språkbrukarane. I det heile synest det å vere brei semje mellom språkvitarar kring språkplanleggingsprinsippet til Haugen (1969: 16f) om at det offisielle normeringsorganet og dei politiske maktthavarane i samfunnet bør utforme dei føreskrivne normene på bakgrunn av vitskapleg kunnskap om dei internaliserte og operative normene som ligg nedfelte i det språksamfunnet dei skal gjelde for (sjå til dømes Vannebo 1980: 10; Bartsch 1987: 177f; Dyvik 2003: 31; Vikør 2007: 75; Åfarli 2012: 323; Riksem 2016: 37).

Dersom ein går ut frå at det er semje om dette, tvingar det seg fram nokre nye spørsmål, nemleg spørsmåla om kva desse internaliserte eller operative normene eigentleg er, kvar vi finn dei og korleis vi skal finne kunnskap om dei, og det er nettopp desse spørsmåla om kvar og korleis vi skal finne kunnskapsgrunnlaget for fastsetjinga av dei offisielle normene for det nynorske skriftspråket som står i søkjelyset i denne artikkelen.

2 Språklege normer og reglar

Innanfor språkvitskapen er det vanleg å trekkje opp eitt skilje mellom føreskrivne normer på den eine sida og dei nemnde internaliserte og operative normer på den andre, og eit anna skilje mellom grammatiske normer og bruksnormer. Vikør (2007: 72f) skriv at

Dei *internaliserte språknormene* er dei normene – både grammatiske normer og bruksnormer – som vi ubevisst lærer og tar opp i oss når vi er små, med dei endringane som følgjer av miljøpåverknader opp gjennom heile livet. Desse normene omfattar alle nivå i språkbyggnaden: fonologi, morfologi, syntaks og semantikk, og som bruksnormer omfattar dei òg kunnskapen om korleis vi handterer eit språkleg repertoar av ulike variantar og varietetar, (...) Termen ‘internaliserte normer’ teiknar (...) eit bilde av desse normene som dynamiske

storleikar, som blir tradert, (gjen)skapt og modifisert av kvart individ, men heile tida innanfor eit felles normmønster i eit kollektiv, (...).

Dyvik (2003: 30) understrekar det kollektive ved språket og normene: “Et språk eksisterer i den grad det finnes operative språknormer som medlemmene av et språksamfunn har konvergerende intuisjoner om”, og viser til Wittgensteins (1967) poeng om at privatspråk er logisk umogeleg. Språket og normene må slik i første rekkje bli forstått som eit sosialt fenomen. Ifølgje Dyvik (ibid.) er omgrepet ‘internalisert’ for individorientert, sidan det “tilslører normens overindividuelle karakter”. I staden brukar Dyvik (2009: 111) omgrepet operative normer, som han forklarar som “en tradert og stilltiende overenskomst språkbrukerne imellom”. Vi ser altså korleis omgrepa ‘internaliserte normer’ og ‘operative normer’ fokuserer på ulike sider av norm-omgrepet. Medan førstnemnde rettar merksemda mot det individuelle aspektet og (dermed) mot variasjon av normer, rettar sistnemnde merksemda mot det overindividuelle aspektet og (dermed) mot konvergente normer.

Lat oss no sjå på kva som kjenneteiknar dei føreskrivne normene, og ikkje minst kva for skilnader og likskapar det er mellom desse og dei internaliserte og dei operative normene. Vikør (2007: 74) skriv at

Dei *fastsette språknormene* (også kalla *preskriptive* og *foreskrevne*, Dyvik 1994 og 2003) både oppstår og fungerer annleis enn dei internaliserte. Dei blir formelt fastlagde av eit eller anna organ som blir rekna som kompetent til å gjere dette, og får eit konkret uttrykk i grammatikkar, lærebøker, ordlister og ordbøker.

Dersom vi går attende til det ovanfor nemnde skiljet mellom grammatiske normer og bruksnormer, definerer Vikør (2007: 72f) førstnemnde som “normer for kva som er grammatisk rett og feil i vårt spesielle språkssystem”, medan bruksnormene “fortel oss kva slags språkvariantar eller varietetar vi skal bruke i kva slags kontekst”. På denne bakgrunn kan vi med Vikør (2007: 74) slå fast at medan dei internaliserte og dei operative normene gjeld både for grammatiske normer og for bruksnormer, gjeld dei føreskrivne normer berre for dei grammatiske normene, der vurderingsdimensjonen er typisk rett – feil. Dyvik (2003: 30) presiserer at dei føreskrivne normene, i motsetnad til dei internaliserte og dei operative, er og må vere formulerte, og Vikør (2007: 75) kallar slike konkrete sett av reglar for korleis ein språkvarietet skal skrivast, for ein ‘normal’. Det er vidare slik at sjølv om dei føreskrivne normene i prinsippet omfattar alle dei grammatiske nivåa, vil det i fastsetjinga av slike normalar berre vere orto-

grafiske og morfologiske tilhøve som blir utsett for regulering (Vikør 2007: 74 og Dyvik 2003: 30) – og ikkje leksikon eller syntaksen.

I denne samanhengen trekkjer Bartsch (1987: 150, 160) opp eit tydeleg skilje mellom det ho omtalar som høvesvis «linguistic norms» og «rules of theoretical linguistics»: “Linguistic norms are norms of the product, but they are not norms of production or generation”. Den typen teoriar og hypotesar om syntaktiske reglar som særleg har blitt framsette innanfor ulike variantar av den generative grammatikken (Chomsky 1957; 1965; 1980; 1981; 1995), er etter Bartsch (1987: 184) si vurdering ikkje språklege normer, men heller “rules formulating a method for constructing products that ultimately conform to the norms”. Itkonen (1981: 128; 2005: 357f) reknar derimot nettopp det han kallar «rules of language» for å vere normer, og i forlenginga av dette argumenterer han for at dei språklege normene tilhøyrrer intuisjonen. Men sjølv om Itkonen (2005: 364) argumenterer for at lingvisten må bruke intuisjonen for å få tilgang til dei språklege normene, er han klinkande klar på at “intuition is enough always, and only, in the clear cases; elsewhere, observation is needed”. I ein annan artikkel argumenterer eg for at det knyter seg fleire vitenskapsteoretiske utfordringar til det generative programmet sitt mål om å framsetje universelle grammatiske teoriar om syntaksen, mellom anna knytt til Chomskys insistering på intuisjon som einaste gyldige data og hans tilsvarende sterke fornektning av korpus som gyldige data (Chomsky 1961: 131; McEnery & Hardie 2012: 25; Helsest 2014: 49). Den kritikken skal vi la ligge her. I staden skal vi rette merksemda mot det faktum at Åfarli (2012: 324) og Riksem (2016: 40) jamvel går lenger og argumenterer for at det dei høvesvis omtalar som «den grammatiske rammemodellen» og «rammeanalysen» innanfor det generative paradigmet bør legge føringar for dei føreskrivne normene også når det kjem til fastsetjing av stavemåtar og bøyning. Etter mi vurdering er denne typen teoriar og hypotesar om grammatiske reglar nemleg lite eigna som kunnskapsgrunnlag for normeringa av det nynorske skriftspråket, noko eg vil grunngje nedanfor.

Åfarli (2012) og Riksem (2016: 37) argumenterer, med tilvising til Haugen (1969: 16f), for at “i staden for å bygge vidare på fordommar og tradisjonell preskriptiv grammatikk, bør språknormeringa i større grad nytte det vitenskaplege grunnlaget som blir lagt i moderne lingvistikk”. At språknormeringa i stor grad bør byggje på vitenskapleg kunnskap om språket, er eg heilt samd i, men etter mi vurdering tek Åfarli (2012: 323f) Haugen til inntekt for eit syn han eigentleg ikkje legg fram, når han går frå dette til å argumentere for at det han kallar den grammatiske rammemodellen “gir viktige føringar for korleis ein bør drive språknormering, og altså ikkje først og fremst når det gjeld syntaks eller set-

ningsbygning, men nettopp når det gjeld det tradisjonelle domenet til språknormeringa, nemleg ortografien og bøyinga til enkeltorda”. Det er nemleg stor skilnad på det generelle synet om at språknormeringa bør byggje på eit vitskapleg kunnskapsgrunnlag, slik Haugen (1969: 16f) argumenterer for, og synet om at språknormeringa bør byggje på ein spesifikk syntaktisk teori innanfor den generative grammatikken, slik Åfarli (2012) og Riksem (2016) argumenterer for.

Den spesifikke modellen som Riksem (2016: 62) argumenterer for, er etter det ho sjølv skriv berre ein av fleire ulike tilnærmingar til rammeanalysen innanfor den ny-konstruksjonistiske delen av minimalismeprogrammet, som vel må seiast å ha ein etter måten kort forskingstradisjon i det heile. På dette viset finn eg grunn til å stille spørsmål ved om det føreligg tilstrekkeleg empirisk testing av hypotesane og teoriane i modellen til at den i det heile er eigna som utgangspunkt for offisiell skriftspråknormering. Men jamvel om vi ser bort frå denne innvendinga og går ut frå at rammemodellen gjev eit realistisk bilete av strukturane i språket, vil eg likevel argumentere mot at modellen er særleg eigna som kunnskapsgrunnlag for fastsetjinga av dei offisielle normene for det nynorske skriftspråket, som altså i første rekkje gjeld staving og bøying. Riksem (2016: 62) skildrar essensen av modellen slik:

Rammeanalysen er derfor ei tilnærming som reknar med at syntaktiske strukturar er genererte uavhengig frå dei leksikalske orda som kjem til å realisere dei. [Dei syntaktiske rammene utgjer] ei slags ryggrad for bestemte grupper av setningar (Åfarli 2007: 3). Skiljet mellom listem og struktur eller mellom leksikon og syntaks blir med dette tydeleg: Struktur og innhaldsord eksisterer uavhengig av kvarandre, og som vi skal sjå, er strukturane rigide, medan leksema er fleksible. Til forskjell frå den leksikalistiske tilnærminga er ikkje strukturane noko som blir diktert av leksikalske element. I staden er strukturane det primære i språkkompetansen vår og leksikalske element vil modifisere desse etter innsetjing (Borer 2005a: 3, 14).

Med dette som utgangspunkt freistar Riksem (2016: 76ff) gjennom empirisk testing mot autentiske døme frå amerikanorsk (henta frå Johannessen 2015) å syne korleis rammeanalysen også taklar og forklarar meir perifere data som andre modellar ikkje klarer å gjere greie for. På dette viset kan rammemodellen ifølgje Riksem (ibid.) forklare at ordstilling og bøyingmønster i amerikanorsk følgjer matrisepråket (norsk), samstundes som innhaldsorda fritt kan bli og blir lånte direkte frå gjestespråket (amerikansk). Sjølv er eg ingen ekspert verken på generativ grammatikk eller på ulike språkblandingsteoriar, og vil såleis

ikkje gå imot at rammeanalysen *kan* vere ei fruktbar tilnærming i denne konteksten. Riksem (2016: 95f, 106) går likevel lenger enn det, og argumenterer med tilvising til Åfarli (2012: 323f) for at den grammatiske rammemodellen bør legge føringar for normeringa av dei to norske skriftspråka: Sidan rammemodellen tilseier at ordstilling og bøying følgjer faste mønster, basert på dei internaliserte normene som ligg nedfelte i språkbrukarane, medan ordtilfanget varierer, bør dei føreskrivne normene for skriftspråket vere rigide og stramme når det gjeld bøying, men fleksible når det gjeld ordtilfang og stavemåtar.

Etter mi vurdering byggjer denne slutninga på ein tvilsam premiss, nemleg den at generativisten Riksem (2016: 5) reserverer “omgrepet *internaliserte normer* til nett denne intuitive kunnskapen vi har om grammatikk og språkstruktur, og som i ytste konsekvens spring ut av mennesket sin universalgrammatikk”. Bartsch (1987: 155) argumenterer sterkt imot eit slikt syn, og som vi såg ovanfor, understrekar Vikør (2007: 72f) at dei internaliserte normene “omfattar alle nivå i språkbyggnaden: fonologi, morfologi, syntaks og semantikk, og som bruksnormer omfattar dei òg kunnskapen om korleis vi handterer eit språkleg repertoar av ulike variantar og varietetar,” samstundes som han presiserer at termen “teiknar (...) eit bilde av desse normene som dynamiske storleikar, som blir tradert, (gjen)skapt og modifisert av kvart individ, men heile tida innanfor eit felles normmønster i eit kollektiv, (...)”.

I det norske språksamfunnet finst det som kjent svært stor talemålsvariasjon som dels er situasjonsbetinga (situalektar), dels regionalt betinga (dialektar), dels sosialt betinga (sosiolektar) og dels individuelt betinga (ideolektar), noko Riksem (2016: 107) sjølv poengterer. Ikkje dess mindre argumenterer ho for at ein bør ta utgangspunkt i dei internaliserte normene i talespråket og føringane som ligg i den grammatiske rammemodellen når ein skal fastsetje dei offisielle normene for skriftspråket. Problemet er at Riksem (2016: 112) set likskapsteikn mellom dei internaliserte normene i det norske språksamfunnet og det såkalla I-språket innanfor generativ grammatikk, som ho, til liks med dei fleste mentalistar, framstiller som “felles for brukarane av samfunnet”. Det stemmer nemleg ikkje at dei internaliserte normene i det norske språksamfunnet er homogene, heller ikkje når det gjeld grammatikken eller dei såkalla funksjonelle eksponentane, slik Riksem (ibid.) hevdar. Tvert imot er det som Vikør understrekar (ibid.), stor variasjon i dei internaliserte normene på tvers av ulike talemålsvarietetar både når det gjeld leksikon, setningsbygning, stavemåtar og bøying. Sidan ordtilfanget ifølgje rammemodellen er fleksibelt, argumenterer Riksem (2016: 108, 116) og Åfarli (2012: 324) for at den offisielle språknorma bør opne opp for stor grad av valfridom når det gjeld sjølve ordtilfanget og når

det gjeld stavemåtar. Til grunn for dette synet freistar Riksem (2016: 121) å hente legitimitet hjå Aasen ([1860] 1958: 298), som skriv at “Ord kunne derimod tages av alle Dialekter med Lempning, om dette behøves”. At Aasen argumenterte for variasjon og fleksibilitet når det gjaldt ordtilfanget, er ikkje noko nytt, og dette har då også vore praksis innanfor det nynorske skriftspråket frå hans tid og like til i dag. Men det er *ikkje* det same som at han meinte at det burde vere valfridom når det gjaldt stavemåten av ordstammene, slik Riksem (2016: 116) tek han til inntekt for og sjølv argumenterer for at det bør vere: “I kodifiseringa av ei norm bør også grunnlaget for rettskrivinga av innhaldsorda leggast, og etter rammeanalysen blir prinsippa om variasjon og nyanserikdom særleg sentrale her”. Åfarli (ibid.) uttrykkjer det slik: “Vi kan krydre språket med ord frå engelsk eller kva som helst anna språk, *eller vi kan sjonglere med bruken av ord som skole/skule eller snø/sne...*[mi uth.]” Men det er ein vesentleg skilnad på det å hente ulike ordstammar frå ulike dialektar og språk og det å hente ulike stavemåtar frå ulike dialektar inn i dei offisielt føreskrivne språknormene. Dei fleste er vel samde med Aasen, Riksem og Åfarli om at det første (i større eller mindre grad) er legitimt, men når det kjem til det siste, er det stor grad av usemje. Aasen ([1860] 1958: 298) var klinkande klar på at “Sprøformene bør kun vere een”, og då meinte han både stavemåtar og bøyningar, noko som tydeleg kjem til uttrykk i *Norsk Grammatik* (1864) og *Norsk Ordbok* (1873). I seinare rettskrivingar av det nynorske skriftspråket har vi grunna ulike sosiopolitiske omstende fått stor grad av valfridom både når det gjeld stavemåtar og bøyningar, noko vi skal kome attende til. Det som er poenget akkurat her, er å syne at det å hente inn ordstammar frå til dømes engelsk, for så å bøye dei i samsvar med det norske systemet, *ikkje* det same som å hente ulike stavemåtar frå ulike norske dialektar inn i dei offisielt føreskrivne normene for det nynorske skriftspråket. Dei ulike stavemåtane i ulike norske dialektar tilhøyrer nemleg like mykje dei internaliserte normene som ligg nedfelte i dei einskilde språkbrukarane som dei ulike bøyningane i ulike norske dialektar. Riksem (2016) og Åfarli (2012) freistar derimot, med bakgrunn i rammemodellen, å ikkje berre trekkje opp eit prinsipielt skilje mellom ordtilfanget og grammatikken, men også mellom staving og bøyning, samstundes som Riksem (2016) argumenterer for at bøyninga tilhøyrer dei internaliserte normene, medan stavinga ikkje tilhøyrer dei internaliserte normene, noko eg vil freiste å syne ikkje stemmer overens med den sosiolingvistiske røyndomen vi lever i. Sjå på følgjande (tenkte) eksempelsetning:

(1) Eg brukar å drøyme om å byggje ei hytte berre like til venstre for husa her.

Etter nynorsknorma som var gjeldande fram til 2012, kunne fleire av orda i denne setninga stavast eller bøyast på ulike måtar, slik at den einskilde språkbrukaren i stor grad kunne tilpasse formene til dei internaliserte normene som ligg nedfelte i talemålet hans. Til dømes kunne ein skrive setninga som i a. (som mogelegvis kan bli karakterisert som moderat nynorsk), b. (som mogelegvis kan bli karakterisert som radikal nynorsk) eller c. (som mogelegvis kan bli karakterisert som konservativ nynorsk):²

- a. Eg **brukar** å **drøyme** om å **byggje** ei hytte **berre** like til **venstre** for **husa** her.
- b. Eg **bruker** å **drømme** om å **bygge** ei hytte **bare** like til **venstre** for **husa** her.
- c. Eg **brukar** å **drøyme** om å **byggja** ei hytte **berre** like til **vinstre** for **husi** her.

Med utgangspunkt i føringane frå rammemodellen og det at ein innanfor denne teorien reknar med at det berre er (setningsoppbygging og) bøyingsmønster som høyrer inn under dei internaliserte normene i språket – og ikkje (ordtilfanget og) stavemåtar, argumenterer Riksem (2016: 138ff) for at det i 2012-revisjonen av norma var heilt korrekt å behalde valfridomen i stavingar av typen *bygge/byggje*, og tilsvarande feil å ta stavingar som *drømme* og *vinstre* ut av norma. Argumentet er at dette ifølgje Riksem (ibid.) er innhaldsord som ikkje er ein del av dei internaliserte normene som ligg nedfelte i det såkalla I-språket innanfor den generative grammatikken, og som derfor bør ha stor valfridom. På same viset, men med motsett forteikn, argumenterer Riksem (ibid.) for at det i revisjonen av norma var heilt korrekt å innskrenke valfridomen i bøyingar av typen *husa*/**husi*, og tilsvarande feil å behalde valfridomen i bøyingar som *bruker/brukar*. Argumentet er at dette er bøyingar, som ifølgje rammemodellen visstnok er ein del av dei internaliserte normene som ligg nedfelte i I-språket. Etter mi vurdering er påstanden om at stavemåtar fell utanfor dei internaliserte normene som ligg nedfelte i den einskilde språkbrukaren, ikkje i samsvar med den sosiolingvistiske røyndomen vi lever i. Om det i ein dialekt heiter ‘Eg brukar å drøyme...’ medan det i ein annan dialekt heiter ‘Eg bruker å drømme...’, så er jo ‘drøyme’ og ‘drømme’ like mykje ein del av dei internaliserte normene til dei respektive brukarane av dei to dialektane som ‘brukar’ og ‘bruker’

2. For meir utførlege drøftingar av omgrepa konservativ, moderat og radikal nynorsk, sjå Helset (2016).

er det.³ Nokre stader ser det dessutan ut til at også Riksem (2016: 142, 109) innser at heller ikkje bøyingsmønstra (som rammemodellen altså reknar for høyre til dei internaliserte normene) alltid er einskaplege: “Dersom ein ser på dialektmangfaldet i Noreg, finn ein ikkje berre eit mangfald av innhaldsord og leksikalske former, men også fleire systematiske forskjellar”. Men i all hovudsak framstiller Riksem (2016: 111 og andre stader i boka) det *som om* dei internaliserte normene som gjeld bøyning er felles for alle norske språkbrukarar: “Systematikken vil vere forankra i den abstrakte, internaliserte kompetansen som dei fleste nordmenn har til felles, medan det som blir normert, er den skriftlege realiseringa av denne systematikken”. Dette syner etter mi vurdering korleis teoriar om grammatiske reglar kan føre ein ut i eit uføre når ein freistar overføre desse til praktisk normering.

Når det er sagt, er eg samd med Haugen (1969) og Riksem (2016) i at språknormeringa bør kvile på eit vitskapleg kunnskapsgrunnlag, og dessutan er eg samd med Riksem (2016) i at normalen for det nynorske skriftspråket bør vere tydeleg, enkel og stram, men då både når det gjeld bøyning og staving, noko eg vil kome attende til. Men i staden for å byggje normeringa på ein teoretisk modell vil eg argumentere for at det vitskapleg kunnskapsgrunnlaget heller bør byggje på ei systematisk kartlegging av dei operative normene som nedfeller seg i skriftspråkleg praksis. Riksem (2016: 129) hevdar at det som er omtala som «operative normer» i *Ny rettskriving for 2000-talet. Innstilling til ny rettskriving for det nynorske skriftmålet* (Språkrådet 2011) grovt sett korresponderer med hennar eigen definisjon av det ho omtalar som «internaliserte normer». Det er eg ikkje samd i. For det eine framstiller generativisten Riksem (2016: 5) dei internaliserte normene i talemålet på eit langt meir snevert grunnlag enn framstående normteoretikarar som Bartsch (1987: 155) og Vikør (2007: 72f), og for det andre meiner eg å ha vist at ho framstiller dei som meir homogene enn dei i røynda er. For det tredje har vi sett korleis omgrepa «internaliserte normer» og «operative normer», slik Vikør (2007: 72f) og Dyvik (2009: 111) definerer dei, fokuserer på ulike sider av norm-omgrepet, der førstnemnde rettar merksemda mot det individuelle aspektet og (dermed) mot variasjon av normer,

3. Det er grunn til å presisere at desse døma på ingen måte er sjeldsynte eller spesielt utvalde for å illustrere at det ikkje er grunnlag for å hevde at bøyningar tilhøyrer dei internaliserte normene medan stavemåtar ikkje gjer det. Tvert imot syner *Ny rettskriving for 2000-talet. Innstilling til ny rettskriving for det nynorske skriftmålet* (Språkrådet 2011) klart og tydeleg at det er stor variasjon i dei internaliserte normene som ligg nedfelte i dei ulike dialektane både for ei lang, lang rekkje ulike bøyningar og for ei lang, lang rekkje ulike stavemåtar.

medan sistnemnde rettar merksemda mot det overindividuelle aspektet og (dermed) mot konvergente normer, først og fremst i skriftspråkleg praksis. Nedanfor argumenterer eg for at kunnskapsgrunnlaget for den offisielle normeringa av det nynorskskriftspråket bør vere dei operative normene slik dei nedfeller seg i det ein kan karakterisere som normberande tekstar innanfor nyare nynorsk skriftkultur.

3 Normgrunnlaget

Vi har sett at normgrunnlaget for det opphavelige landsmålet til Ivar Aasen var norske dialektar slik dei låg føre kring midten av 1800-talet, som han heldt opp mot norrønt, samstundes som han såg til dansk og svensk skriftradisjon. Vi har også sett at ulike sosiopolitiske omstende førte til at tilnærming til bokmålet og omsynet til ulike folkemålsformer blei berande premissleverandørar for den vidare normeringa av det nynorske skriftspråket i det 20. hundreåret, noko som altså resulterte i at det vart vanskeleg for elevar, studentar og jamvel lærarar å halde styr på kva som var tillatne former innanfor nynorsk, og kva som ikkje var det. Men i 2002 vedtok Stortinget (St.meld. nr. 9 2001-2002: 25) at tilnærminglinja ikkje lenger skulle vere gjeldande politikk. I staden skal måldyrkingsarbeidet no vere “knytt til spørsmålet om korleis bokmål og nynorsk kvar for seg skal kunne utvikle seg best mogleg”, og i mandatet til Språkrådets Fagråd for normering og språkbobservasjon (Språkrådet 2006) heiter det at ein skal “bidra til å sikra jamleg tilgang til pålitelege data om utviklinga i norsk språk”.

Spørsmålet som vil bli drøfta her, soknar til den delen av språkplanlegginga som Haugen (1969: 15) har kalla “val av norm”. Vikør (2007: 106) kallar det “val av normgrunnlag” og skriv at det handlar om å velje ut kva for ein varietet eller kva for varietetar av eit språk som skal vere objekt for sjølve kodifiseringa av forma. Som ikkje minst Labov (1972: 203) peikar på i sin kritikk av Chomsky (1965: 3), og som også Bartsch (1987: 152) understrekar, finst det nemleg ikkje éi homogen norm innanfor eit gjeve språksamfunn. Tvert imot vil det innanfor eit språksamfunn vanlegvis eksistere fleire ulike varietetar og variantar. Det gjeld i høg grad innanfor det vi kan kalle det nynorske språksamfunnet, noko ikkje minst Sandøy (2005: 95) understrekar. I denne sekvensen drøftar eg såleis spørsmålet om kva som bør vere det empiriske normgrunnlaget for det nynorske skriftspråket. Nokre argumenterer for at grunnlaget bør vere samansett av eit breiast mogeleg utval av talemålsformer og skriftspråkleg praksis, medan andre argumenterer for at grunnlaget bør vere ein noko smalare skriftspråkleg praksis. I ein situasjon med fleire kryssande normer innanfor eit språksamfunn

står ein, som Vannebo (1980: 20) skriv, overfor fleire moglege alternativ som “spenner fra å godta en rekke ulike konkurrerende normer innenfor det offisielle språk, til å velge ut en enkelt normvariant som får status som selve normen”. Han åtvarar mot det siste på prinsipielt grunnlag:

Men prinsipielt er det grunn til å understreke at ved enhver *offisiell* norm-fastsettelse, der én språklig variant velges på bekostning av andre, vil selve fastsettelsen representere ei politisk handling som i siste instans berører maktforholdet i vedkommende samfunn. For gjennom å fastsette én variant som norm, blir brukerne av denne varianten favoriserte som normbærere.

Det er tvillaust slik at ein innanfor det ein kan kalle det nynorske språksamfunnet også i dag har fleire kryssande normer, og at dersom ein vel éi og berre éi av dei, så vil nokre brukarar bli favoriserte, medan andre vil kjenne seg diskriminerte. Det gjeld både dersom ein legg talemålet i til dømes Bykle til grunn, og dersom ein legg det som er gjeldande husnorm i til dømes Sogn Avis til grunn. Av den grunn er det nok også temmeleg brei semje om at ein ikkje bør leggje eitt bestemt talemål eller éin bestemt skriftspråksvarietet til grunn for normeringa av det nynorske skriftspråket. Eg har iallfall ikkje sett nokon som har argumentert for eit slikt syn i moderne tid, kan hende med unntak av tilhengarane av høgnorsk. Derimot har vi sett at det andre ytterpunktet som Vannebo viser til, har vore praktisert som offisiell norsk språkpolitikk gjennom heile det 20. hundreåret. Sjølv har eg rekna med at den eksepsjonelt store valfridomen som blei innført i dei offisielle normalane utetter 1900-talet, var eit resultat av naudsynte kompromissløyser som eigentleg var uønskte og tenkt på som mellombelse hjå strategane bak samnorskprosjektet. Wiggen (1997: 11), som rett nok snakkar spesifikt om normeringa av bokmål, argumenterer derimot for at den store og mangslunne valfridomen er eit resultat av ein ideologisk ønska politikk, og at den bør stå ved lag:

Om hver gang valget har stått mellom de nasjonale, sosiale og pedagogiske omsyna jeg har nevnt her, og ønsket om å begrense valgfriheta, har samfunnet valgt det første. Jeg ser ingen grunn til at det bør være annerledes nå. Ensretting og marsj i takt har aldri vært et gode, verken pedagogisk, sosialt eller nasjonalt.

Ifølgje Sandøy (2005: 93) hadde strategane bak samnorskprosjektet det han kallar eit konstruktivistisk syn på skriftspråket. Det innebar mellom anna at dei gjekk ut frå at dei kunne *skape* ein skriftspråksnormal “paa grundlag av folkets virkelige talesprog”, sjølv om også dei synest å ha innsett at det var visse krefter

i språket sjølv som dei ikkje rådde over (Kirke- og undervisningsdepartementet 1917: 2). Sandøy (ibid.) synest sjølv å ha det same konstruktivistiske synet på skriftspråket som dei nemnde strategane: “Det finst altså eit ‘handlingsrom’ som ein kan konstruere språket innanfor”. I forlenginga av dette argumenterer også Sandøy (2005: 96f) sterkt for at valfridomen skal bli oppretthalden og jamvel bli utvida, og at normeringa bør skje på eit breiast mogeleg grunnlag, inkludert det han synest å meine skal vere flest moglege talemålsvariantar:

Studerer vi internaliserte normer i norsk, må vi studere alt som blir brukt og rekna som norsk. (...) Stenger ein ute dette breie studieperspektivet og avgrensar seg bare til å beskrive det konvergente språket, definerer ein seg bort frå dei politiske sidene ved språket.

Dyvik forkastar (2003: 35f) tanken om at det er mogleg å drive denne typen konstruktivistisk språknormering som går på tvers av dei operative normene – og viser både til den manglande viljen den jamne språkbrukaren hadde til å akseptere samnorskformene og til den private normeringa som oppstod i avisredaksjonar og forlag som motreaksjon til samnorskprosjektet. I staden argumenterer Dyvik (2009: 110) for at normeringa i den postsamnorske æra “må ha form av en nennsom regulering av *skriftspråket slik det faktisk ser ut*”. Ein slik argumentasjon, som viser til at ein i språknormeringa må ta utgangspunkt i at “språket er som det er”, representerer det som Sandøy (2005: 93) omtalar som eit essensialitisk språksyn. Til skilnad frå Sandøy (2005: 94), som avviser at det eksisterer eit prinsipielt skilje mellom skrift og tale, argumenterer Dyvik (2009: 113) for at skriftspråk er sjølvstendige, naturlege språk, og at det er dei operative normene i skriftspråket som må danne grunnlaget for dei føreskrivne normene. Når det er sagt, understrekar også Dyvik (2009: 116) at det innanfor eit språksamfunn vanlegvis ikkje eksisterer éi homogen, operativ skriftnorm, men fleire. Men medan Sandøy etter denne erkjenninga konkluderer med at den offisielle norma må basere seg på eit breiast mogeleg utval av det han kallar dei internaliserte talemåls- og skriftspråknormene, trekkjer Dyvik (2009: 113, 119) den motsette konklusjonen:

Dette språksamfunnet har stor geografisk og sosial spredning, og det har uunn-gåelig en hierarkisk struktur som følger av at noen leser og skriver betydelig mer enn andre, og av at noen leses av adskillig flere enn andre. Dette fører til den kanskje udemokratiske, men likevel uomgjengelige konklusjon at ikke alle medlemmer av skriftspråkets språksamfunn er like sentrale bærere av skriftspråkets operative normer. (...) Språknormering i den postsamnorske æra bør dermed ta utgangspunkt i observasjon av utviklingstendenser i det eksisterende

skriftspråket, altså operativ norm. I en slik observasjon er det uunngåelig at tekster sorteres etter utbredelse, innflytelse og kvalitet.

Vi ser her korleis Dyvik argumenterer for at normgrunnet ikkje berre bør vere avgrensa til å gjelde skriftspråket, men også til å i første rekkje gjelde tekstar skrivne av skribentar med etter måten brei og solid skriftkompetanse – slik ein kan tenke seg å finne til dømes i aviser, fag- og skjønnlitteratur og på offisielle nettstader, men kanskje ikkje i eksamenssvar frå skulen og iallfall ikkje i uformelle pratekanalar på nettet eller tekstmeldingar på mobiltelefonen.

Sandøy (2005: 99) argumenterer for at den typen destandardisert, dialekt-nær skriving som ungdommen brukar i SMS-språket, er eit gode, og viser til Skog (2003), som i eit intervju i Bergens Tidende (3.12.03) konkluderer med at “Bruken av dialekt i tekstmeldingar kan (...) ses som et uttrykk for språklig bevissthet”. I forlenginga av dette hevdar Sandøy (2009: 222f) at praksisen til ungdommen med massiv dialekt-nær skriving på SMS og på nettet ikkje synest å gå utover deira evne til å skrive korrekt, normert norsk i andre samanhengar. Det *kan* han ha rett i, men han kan også ta feil, for etter det eg kjenner til, føreligg det per i dag ingen studiar som dokumenterer denne påstanden. Det som etter mitt syn iallfall er klart, og som er det viktige i denne samanhengen, er at ein ikkje under noko omstende bør trekkje denne typen tekstar inn i normgrunnet for dei offisielt føreskrivne normene for det nynorske skriftspråket. Dette vil nemleg føre til at tekstar produserte av språkbrukarar som kanskje ikkje kjenner til, og i desse samanhengane iallfall ikkje tek omsyn til, gjeldande norm, blir premissleverandørar nettopp for den offisielle skriftspråksnorma. At destandardisert, dialekt-nær skriving i uformelle samanhengar kan ha visse identitetsskapande føremoner, vil eg ikkje gå imot, men ikkje dess mindre har samfunnet behov for eit standardisert skriftspråk med klare og tydelege normer basert på dei operative normene som eksisterer i den etablerte skriftkulturen.

Samstundes er det klart at ei for sterk innsnevring av normgrunnet, der ein til dømes berre baserer norma på tekstar produserte av det ein kan kalle kultureliten, vil kunne føre til at ein endar opp med eit elitistisk språk som den jamne språkbrukaren kjenner seg framand i, noko mellom andre Vikør (1980: 255) har peika på. Sandøy (2009: 218f), som altså er sterkt kritisk til normering basert på eliten sitt språk, trekkjer fram eit i og for seg skremmande døme på kor ille den sosiale undertrykkinga kan bli når eliten får definisjonsmakta over språket. Men det dømet er henta frå England, som påviseleg har ein heilt annan (for ikkje å seie stikk motsett) tradisjon enn Noreg når det kjem til språkleg mangfald og toleranse.

Når Sandøy (2009: 219) kritiserer denne typen elitistisk språksyn, stiller eg meg utan vidare drøfting bak han, men når han hevdar at vi i grunnen har den same typen førestillingar i Noreg, meiner eg han går altfor langt. Derimot vil eg gje Sandøy (2005; 2009) rett i at det er nær samanheng mellom makt og norm. Eit godt døme på det har vi jo nettopp sett ved at maktthavarane bak samnorskpolitikken tvinga gjennom 1938-reforma, mot det store folkefleirtalet sin vilje. Men sidan Sandøy (2005: 99ff) synest å vere samd i den maktutøvinga som blei utøvd den gongen, er det ikkje den han kritiserer, men tvert imot den makta som dei private aktørane i presse og forlag utøvde ved å innføre sine eigne husnormer i kjølvatnet av den nemnde reforma. Sjølv ser eg det også som uheldig og problematisk at tunge, private aktørar dannar sine eigne, snevre normer som delvis er i strid med dei offisielle normene. Men Sandøy synest å gløyme kva som var bakgrunnen for den etter måten omfattande private normeringa i etterkrigstida, nemleg ei alt for vid og mangslungen 1938-rettskriving, som var i utakt med dei operative normene i språksamfunnet. Derfor vil eg halde fram med å argumentere for at samfunnet har behov for eit standardisert skriftspråk med klare og tydelege normer basert på dei operative normene som eksisterer i den etablerte skriftkulturen. Dyvik (2009: 118) er òg samd i at det er ein nær samanheng mellom makt og norm, og skriv at “det er ingen tvil om at de store tekstprodusentene har normeringsmakt, og at deres maktutøvelse også har sosiokulturelle sider”. Det faktumet må ein ta høgde for når ein vel kva som skal vere normgrunnlaget for offisiell skriftspråksnormering. Dersom normgrunnlaget utelukkande baserer seg på tekstar som er skrivne av det som kan bli karakterisert som makteliten, har Sandøy (2005: 95) rett i at ein står i fare for at normeringa berre vil skje på bakgrunn “det konvergente språket”. Derfor må ein bygge normgrunnlaget på eit stort og breitt samansett utval av tekstar, noko eg vil freiste å syne korleis ein kan gjere nedanfor.

Det at ein absolutt bør vere merksam på dette tilhøvet mellom makt og norm, er likevel ikkje det same som at ein nær sagt skal opne opp for alle moglege språklege variantar i skriftspråksnormeringa. Dyvik (ibid.) held fram at alternativet til Sandøy eigentleg representerer “fravær av norm”. Sandøy (2009: 225) nektar for å ha dette synet, men slik eg les han, ønskjer han iallfall å gå langt når det gjeld å opne opp for flest moglege talemålsformer og flest moglege skriftspråkspraksisar som grunnlag for den offisielle skriftspråksnormeringa, samstundes som han synest vere for ei svært liberal normering i det heile (Sandøy 2013: 135). Ved å følgje ein slik strategi er det stor fare for at ein hamnar i den andre grøfta, og endar opp med ei anna form for elitespråk, nemleg eit som har så stor valfridom at berre eit lite mindretal av språkbrukarane er i stand

til å skilje mellom tillatne og ikkje-tillatne former, og endå færre har kompetanse om kva for former som høyrer i hop innanfor dei operative normene som ligg nedfelte i språksamfunnet, noko mellom andre Vikør (2009: 277) har peika på, og som vi har sett har skapt store problem for elevar, studentar og jamvel lærar som skal bruke språket i arbeidskvardagen. Walton (2015: 31f) går jamvel lenger enn Sandøy, idet han viser til korleis dialektnære, nynorskliknande skriftspråksvariantar blømer i “den elektroniske skrifta som no blir praktisert i enorm utstrekning av både ungdomar og andre” og argumenterer for at det med det er “på tide å erklære målstriden for vunnen, og all norsk skrift utanfor den tronge bokmålsnormalen for nynorsk”, noko som etter mi vurdering i realiteten inneber å stryke nynorsk som offisielt skriftspråk.

Med dette har eg argumentert for at det er den operative norma slik den nedfeller seg i nyare nynorske tekstar skrivne av skribentar med etter måten brei og solid skriftleg kompetanse, som bør vere det berande empiriske normgrunnlaget for det nynorske skriftspråket i tiåra som kjem. Slik eg vurderer det, er dette synet også samanfallande med gjeldande offisiell norsk språkpolitikk. I 2009 vedtok nemleg Stortinget 2009 (St.meld. nr. 35 2007-2008: 206) å støtte opp under vedtaket frå styret i Språkrådet frå 2007 om at ein skulle ta sikte på å lage “ei tydeleg, enkel og stram norm for nynorsk, utan sideformer,” og nemnda som våren 2011 la fram innstilling til den nye nynorsknormalen (Språkrådet 2011: 38; Røynealand 2016: 93), tolka mandatet frå styret i Språkrådet dit at normeringa først og fremst skulle skje på grunnlag av nyare skriftspråkleg tradisjon og praksis, sjølv om nemnda også la vekt på å få med talemålsformer med stor geografisk utbreiing. Vidare publiserte Språkrådet (2015: 12) *Retningslinjer for normering av bokmål og nynorsk* våren 2015, og der står det å lese at “nynorsken skal normerast på sjølvstendig grunnlag”, og at “Det vesentlege grunnlaget for normering av nynorsk skriftspråk er språket slik det ser ut i nynorsk tekst, med særleg vekt på tekstar som blir vurderte som normdanninge”.

4 Metode og materiale

Kva for metodar kan ein så nytte for å få fram mest mogeleg vitenskapleg sikre resultat om kva for operative normer som eksisterer i den samtidige nynorske skriftkulturen, og kva for type tekstar bør heilt konkret utgjere normgrunnlaget for det nynorske skriftspråket?

Kartleggingar av det nynorske skriftspråket i bruk bør av berrsynte årsaker byggje på ei form for korpuslingvistiske studiar. McEnery & Hardie (2012: 6)

trekkjer opp eit skilje mellom «corpus-based» og «corpus-driven» studiar, der førstnemnde er kjenneteikna av at ein brukar korpus til å teste førehandsutvikla teoriar, hypotesar eller eit sett av forskingsspørsmål, medan sistnemnde er kjenneteikna av at ein brukar sjølve korpuset til å utvikle hypotesar om språket, og argumenterer for at den korpusbaserte, hypotetisk-deduktive metoden er å føretrække framfor den korpusdrivne, induktive metoden, noko eg stiller meg bak. McEnery & Hardie (2012: 2) poengterer vidare at det ved ein kvar korpusbasert studie er avgjerande viktig at korpuset er veltilpassa dei forskingsspørsmåla ein stiller.

For studiar som har til føremål å gje Språkrådet eit grundig og godt empirisk grunnlag for rådets normeringsarbeid, kan ein tenke seg at Språkrådets Fagråd for normering og språkoobservasjon får til mandat å utarbeide retningslinjer for kva for tekstar som bør leggjast til grunn for empiriske studiar av dei operative språknormene i den nynorske skriftkulturen. Slike retningslinjer bør seie noko om kva for tidsperiode tekstutvala som skal ligge til grunn for slike empiriske studiar, skal vere henta frå. Dei bør også seie noko om omfang og breidd på tekstutvala som skal leggast til grunn for denne typen studiar. Til dømes bør tekstutvala vere henta frå ulike forlag og ha representasjon frå ulike sjangrar, slik som aviser, tidsskriftartiklar, skjønnlitterære tekstar, fagboktekstar, læreboktekstar og tekstar frå offentleg målbruk. Dette for å sikre at språket som ein granskar samla sett kan seiast å danne eit mest mogeleg representativt bilete av dei språklege vala som kompetente nynorskskribentar gjer, og dermed eit nokså representativt bilete av kva for skriftsspråkspraksis som møter den jamne nynorskbrukaren. Ei metodisk innvending mot å bruke eit slikt ususprinsipp som grunnlag for normeringa som mellom andre Helge Sandøy (2005: 100f) har peika på, er at interne språklege retningslinjer kan leggje sterke føringar på skribentane, slik at dei reelle språklege vala deira blir innskrenka. Det problemet kan møtast ved at ein i forkant av studiane granskar om forlag, aviser og andre tekstprodusentar opererer med interne retningslinjer for publikasjonane som er tenkt lagde til grunn for studiane, slik at ein i neste omgang eventuelt kan gjennomføre filtreringar av kva for tekstar som skal kome med i det endeleg korpuset. Det er likevel grunn til å presisere at dei skriftsspråksformene som nedfeller seg i denne typen intern-normerte tekstar, også er med å danne grunnlaget for dei operative normene i språksamsfunnet, då det er desse formene lesarane de facto møter. Det tilseier at ein ikkje naudsynlegvis bør utelukke dei frå korpuset, men heller opplyse om kva for interne normer som gjeld for det aktuelle forlaget eller avishuset. Når ein skal avgjere kva for språklege variablar som skal vere med i ein gjeven studie, kan ein ta utgangspunkt i gjeldande of-

fisielle norm for det nynorske skriftspråket. Rammene for ein gjeven studie vil naturlegvis vere avgjerande for kor mange språklege variablar ein kan granske, men det er rimeleg at ein kvar studie granskar alternative skrivemåtar både innanfor lydverket (stavemåtar) og innanfor formverket (bøyingar).

Det empiriske utgangspunktet for denne typen studiar bør altså vere eit (helst større) utval av språklege variablar og av (ein helst større del av) det universet av nynorske tekstar som utgjer kjelda til kunnskap om skriftspråkets operative normer. Føremålet med slike studiar kan vere å gjennomføre enkle kartleggingar av førekomst og frekvens av ulike valfrie former innanfor dei granska språklege variablane i det granska tekstutvalet, for slik å gje det offisielle språknormeringsorganet eit vitenskapleg kunnskapsgrunnlag for framtidig normering. Men det kan også vere meir avanserte statistiske studiar, der ein ved hjelp av korrespondanseanalyse kartlegg eventuelle klyngestrukturar i det granska tekstutvalet. Valfridomen i nynorsknorma kan seiast å skape eit rom av moglegheiter, der kvart innbyrdes uavhengige sett av formalalternativ kan bli sett på som ein dimensjon i dette rommet. Det som då plasserer seg i dette rommet, og kanskje dannar klynger, er tekstar, medan sett av språklege former som er typiske for ei klynge av tekstar, vil kunne bli definerte som normklynger. På det viset kan ein granske om det eksisterer normklynger av ulike språklege former som kan la seg identifisere som meir eller mindre dominerande subvarietetar av det nynorske skriftspråket, slik som til dømes varietetar som ein kan karakterisere som konservativ, moderat eller radikal nynorsk.

Det skal vere min påstand at korrespondanseanalyse peikar seg ut som særst velegna for å skaffe eit vitenskapleg kunnskapsgrunnlag for skriftspråknormering. Grunnen er at metoden set oss i stand til avdekkje og synleggjere komplekse system av relasjonar innanfor store datamatriser ved hjelp av geometriske representasjonar som syner kva for tekstar som har ein tendens til å innehalde dei same språklege formene, og kva for former som har ein tendens til å opptre i lag på tvers av tekstane i korpuset. Metoden er i utgangspunktet induktiv og eksplorerande på det viset at ein freistar å avdekkje mønster på bakgrunn av eit empirisk materiale. I dette tilfellet inneber det at ein tek utgangspunkt i språket slik det ligg føre i faktiske tekstar med tanke på å avdekkje skriftspråkets operative normer. Men det å skulle leite etter normklynger i eit stort utval av språklege variablar i eit stort korpus ut frå innfallsmetoden, utan nokon form for lingvistisk avveging av kva for former ein jamfører, vil likevel vere vanskeleg, for ikkje å seie umogeleg. Sjølv om grunnleggjaren av korrespondanseanalysen (Benzécri 1969, 1973) la vekt på å utvikle ein induktiv og eksplorerande teknikk for analyse av lingvistiske data, i opposisjon til det rå-

dande intuisjonsbaserte deduksjonistiske paradigmet til Chomsky og den generative grammatikken, understrekar Le Roux & Rouanet (2010: 11) at dersom metoden skal vere fruktbar, må ein bruke relevante data: “Performing a geometric analysis does *not* mean gathering disparate data and looking for «what comes out» of the computer”. McEnery & Hardie (2012: 161) understrekar også dette poenget: “Put bluntly, no one approaches corpus data with no preconceptions whatever (.....) All analysts bring some prior understanding of language to the analysis; this is unavoidable and, in all likelihood, useful”. Derfor er det føremålstenleg å jamføre språklege variablar som ein kan forvente inneheld kategoriar som tilhøyrrer bestemte subvarietetar av det nynorske skriftspråket, noko ein kan danne seg eit bilete av ved hjelp av intuisjon og innleiande informantbaserte studiar. Som både Johannessen (2003: 140) og Schütze (2011: 210) er inne på, gjeld dette ikkje minst når ein freistar kartleggje kva for språklege fenomen som er akseptable eller tilhøyrrer den eine eller andre kategorien. Når det kjem til slike akseptabilitetsvurderingar og kategoriseringar, er det nemleg problematisk å gå direkte til korpusdata, då det til dømes er vanskeleg å lese ut av eit korpus kva for språklege fenomen som blir *oppfatta* som konservative eller radikale. Slik eg vurderer det, må ein nesten gå vegen om introspeksjon og informantreaksjonar for å få tilgang til denne typen internaliserte normer som psykologisk fenomen, før ein i neste omgang kan bruke funn frå slike studiar som utgangspunkt for å setje opp hypotesar om moglege operative normklynger, som ein så testar empirisk ved hjelp av korrespondanseanalysar i korpuslingvistiske studiar.

Samstundes er intuisjon og informantreaksjonar upålitelege, særleg når det kjem til noko så pass kontroversielt og uklart som subnormer av det nynorske skriftspråket. Derfor kan desse berre danne utgangspunkt for korpuslingvistiske studiar. I denne samanhengen skriv Schütze (2011: 208ff) at: “Evidence from traditional corpora has numerous desirable properties [...], several of which are not shared by other kinds of evidence”. Også Johannessen (2003: 149ff) nemner fleire føremoner ved å bruke tekstkorpus. Det same gjer McEnery & Hardie (2012: 26). Kan hende er den største føremonen ved korpusdata at dei inneheld faktiske språklege ytringar, sidan denne typen elementære fakta er meir pålitelege enn data frå introspeksjon og informantreaksjonar. Ein annan føremon ved korpus er at dei gjev lingvisten tilgang på store, søkbare datamengder, noko som aukar reliabiliteten og validiteten i studiane ein vil gjere. Samstundes skal ein vere merksam på at korpus kan innehalde feil på grunn av slurv, trøyttleik og manglande merksemd hjå skrivaren eller talaren, noko som kan gje seg utslag i at ein registrerer og tel med slike feilstavingar og feilbøyingar i korpus-

lingvistiske studiar – iallfall dersom ein ikkje utarbeider system for å utelukke dei. Ikkje dess mindre har dei store føremonene ved bruk av korpus ført til at jamvel teoretiske lingvistar som tidlegare har vore negative til korpuslingvistik, slik som til dømes Wasow (2002: 163), no anerkjenner data frå korpus som ei uvurderleg kjelde:

While data from corpora and other naturalistic sources are different in kind from the results of controlled experiments (including introspective judgement data), they can be extremely useful. It is true that they may contain performance errors, but there is no direct access to competence; hence, any source of data for theoretical linguistics may contain performance errors. And given the abundance of usage data at hand, plus the increasingly sophisticated search tools available, there is no good excuse for failing to test theoretical work against corpora.

5 Konklusjon

Med dette har eg argumentert for at framtidig normering av det nynorske skriftspråket ikkje bør basere seg på teoriar og hypotesar om grammatiske strukturar i eit mogeleg I-språk innanfor det generative paradigmet, men derimot på korpuslingvistiske studiar av det nynorske skriftspråket, som då kan seie noko om kva for operative normer som eksisterer i dette språket. Det samsvarar også bra med gjeldande retningslinjer for normering av nynorsk, som altså tilseier at det vesentlege grunnlaget for normering av nynorsk skriftspråk er språket slik det ser ut i nynorsk tekst, med særleg vekt på tekstar som blir vurderte som normdannande, sjølv om retningslinjene presiserer at ein også skal ta omsyn nærleiken til talemåla og skrifttradisjonen ved fastsetjinga av normene. I forlenginga av dette har eg argumentert for metoden statistisk korrespondanseanalyse peikar seg ut som særleg velegna for å skaffe eit vitenskapleg kunnskapsgrunnlag for skriftspråksnormering. Metoden set oss nemleg i stand til avdekkje og synleggjere komplekse system av relasjonar i form av geometriske representasjonar som syner kva for tekstar som har ein tendens til å innehalde dei same språklege formene, og kva for former som har ein tendens til å opptre i lag på tvers av tekstane i korpuset. På denne måten kan vi då granske om det eksisterer normklynger av ulike språklege former som kan la seg identifisere som meir eller mindre dominerande subvarietetar av det nynorske skriftspråket, slik som til dømes varietetar som ein kan karakterisere som konservativ, moderat eller radikal nynorsk.

Referansar

- Aasen, Ivar. 1853. *Prøver af Landsmaalet i Norge*. Christiania: Carl C. Werner & Comp.
- Aasen, Ivar. 1864. *Norsk Grammatik*. Omarbeidet Udgave af “Det norske Folkesprogs Grammatik”. Christiania: P.T. Mallings Boghandel.
- Aasen, Ivar. 1873. *Norsk Ordbog* med dansk Forklaring. Omarbeidet og forøget Udgave af en ældre ‘Ordbog over det norske Folkesprog’. Christiania: P.T. Mallings Boghandel.
- Aasen, Ivar. 1958 [1860]. Om Sprogets Dyrkning. I *Brev og Dagbøger II: 1862-1896*. Oslo: Samlaget.
- Akselberg, Gunnstein. 1999. Valfridomen i nynorsk. Haldningar og praksis hjå lærarar og elevar i den vidaregåande skulen, studieretning for allmenne fag. I Omdal, Helge (red.): *Språkbrukeren fri til å velje? Artikler om homogen og heterogen språknorm*. Kristiansand: Høgskolen i Agder, 9–22.
- Bartsch, Renate. 1987. *Norms of Language. Theoretical and Practical Aspects*. London: Longman.
- Benzécri, Jean-Paul. 1969. Statistical analysis as tool to make patterns emerge from data. I Watanabe, Shinji (red.): *Methodologies of pattern recognition*. New York: Academic Press, 35–74.
- Benzécri, Jean-Paul. 1973. *L'Analyse des Données. Vol. 1: Taxionomie. Vol. 2: Analyse des Correspondances*. Paris: Dunod.
- Borer, Hagit. 2005. *Structuring Sense Volum I: In Name Only*. Oxford: Oxford University Press.
- Chomsky, Noam. 1957. *Syntactic Structures*. Haag: Mouton.
- Chomsky, Noam. 1961. Formal discussion: The development of grammar in child language. Conference contribution reprinted 1971. I Allens, J.P.B. & Paul Matthews Van Buren (red.): *Chomsky: Selected readings*. Oxford: OUP, 129–134.
- Chomsky, Noam. 1965. *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Chomsky, Noam. 1980. *Rules and Representations*. New York: Colombia University Press.
- Chomsky, Noam. 1981. *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht: Foris.
- Chomsky, Noam. 1995. *The Minimalist Program*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Dale, Johs. A. 1950. *Studiar i Arne Garborgs språk og stil*. Oslo: Aschehoug.
- Dyvik, Helge. 1994. Normbegreper, systembegreper og individueringen av norske skriftspråk. *Standardspråk og dialekt. Seminarer i Oslo 1991 og*

1992. Bergen: Bergens Riksmålsforening og Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur, 159–178.
- Dyvik, Helge. 2003. Offisiell og ikke-offisiell språknormering – nyttig eller skadelig motsetning. I Omdal, Helge & Rune Røsstad (red.): *Krefter og motkrefter i språknormeringa – Om språknormer i teori og praksis*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS, 25–40.
- Dyvik, Helge. 2009. Normering i den postsammnorske æra. I Omdal, Helge & Rune Røsstad (red.): *Språknormering – i tide og utide?* Oslo: Novus forlag, 109–121.
- Fiskerstrand, Pernille. 2008. *Den internaliserte nynorsknormalen. Om oppfatta nynorsk hos eit utval nynorskelevar*. Masteroppgåve. Kristiansand: Universitetet i Agder.
- Fretland, Jan Olav. 2009. Paradoks i framtidig nynorsknormering. I Omdal, Helge & Rune Røsstad (red.): *Språknormering – i tide og utide?* Oslo: Novus forlag, 131–144.
- Garthus, Karen Marie Kvåle. 2009. *Rapport om språkskifte i Valdres*. Henta 17.1.17 frå http://www.morsmal.org/documents/members/admin/rapport_om_nynorsk_vs_bokmal.pdf
- Haugen, Einar. 1953. *The Norwegian Language in America: A Study in Bilingual Behavior* (vol. I & II). Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Haugen, Einar. 1969. *Riksspråk og folkemål. Norsk språkpolitikk i det 20. århundre* (Omsett av Dag Gundersen). Oslo: Universitetsforlaget.
- Haugen, Einar. 1975. Konstruksjon og rekonstruksjon i språkplanlegging: Ivar Aasens grammatikk. I Myhren, Magne (red.): *Ei bok om Ivar Aasen – språkgranskaren og målreisaren*. Oslo: Samlaget, 159–183.
- Helset, Stig J. 2014. Om kunnskapsgrunnlaget for to grammatiske teoriar. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 32 (1), 29–61.
- Helset, Stig J. 2016. Tilhøvet mellom konservative, moderate og radikale former i nynorsk. Ein studie av nynorskskrivarane sine språklege intuisjonar og val. *Maal og Minne* 1, 141–173.
- Hjelde, Arnstein. 1992. *Trøndersk talemål i Amerika*. Trondheim: Tapir forlag.
- Itkonen, Esa. 1981. The Concept of Linguistic Intuition. I Coulmas, Florian (red.): *A festschrift for native speaker*. The Hague: Mouton, 127–140.
- Itkonen, Esa. 2005. Concerning the Synthesis between Intuition-based Study of Norms and Observation-based Study of Corpora. *SKY journal of linguistics* 18, 357–377.
- Johannessen, Janne Bondi. 2003. Innsamling av språklige data: Informanter, introspeksjon og korpus. I Johannessen, Janne Bondi (red.): *På språkjakt –*

- problemer og utfordringer i språkvitenskapelig datainnsamling*. Oslo: Unipub forlag, 133–171.
- Johannessen, Janne Bondi. 2015. The Corpus of American Norwegian Speech (CANS). I Megyesi, B. (red.): *Proceedings of the 20th Nordic Conference of Computational Linguistics*, NODALIDA 2015, May 11–13, 2015, Vilnius, Lithuania. NEALT Proceedings Series 23.
- Kirke- og undervisningsdepartementet. 1917. *Indstilling fra Rettskrivningskomiteen*. Kristiania: KUD.
- Labov, William. 1972. *Sociolinguistic Patterns*. Oxford: Basil Blackwell.
- Le Roux, Brigitte & Henry Rouanet. 2010. *Multiple Correspondence Analysis*. London: SAGE.
- McEnery, Tony & Andrew Hardie. 2012. *Corpus Linguistics. Method, Theory and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mehlum, Aksel Torsnes. 2016. *Eg kviler litt for mykje på at eg tenkjer at eg kan nynorsk. Ei undersøking av kjennskap og haldningar til valfridomen i nynorsknorma hjå lærarstudentar med nynorskbakgrunn i Oslo og Trondheim*. Masteroppgåve. Volda: Høgskulen i Volda.
- Midttun, Olav. 1960. *A.O. Vinje*. Oslo: Samlaget.
- Omdal, Helge. 2003. Lærerenes rolle i implementering av norske språknormer. I Omdal, Helge & Rune Røsstad (red.): *Krefter og motkrefter i språknormeringa. Om Språknormer i teori og praksis*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS, 221–238.
- Riksem, Brita Ramsevik. 2016. *Grammatikk og rettskriving – nye rammer for språknormering*. Oslo: Novus Forlag.
- Rødningen, Dagfinn. 1999. Ottadalen – ein utforbakke til bokmålet? Språkproblem og språkskifte blant ungdom i Lom, Skjåk og Vågå. I Kleiva, Turid ofl. (red.): *Austlandsmål i endring. Dialektar, nynorsk og språkhaldningar på indre Austlandet*. Oslo: Samlaget, 246–258.
- Røyneland, Unn. 2013. The voice from below. I Lohndal, Terje (red.): *In Search of Universal Grammar. From Old Norse to Zoque*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 53–76.
- Røyneland, Unn. 2016. Revision of the Nynorsk standard: deliberation, decision and legitimisation. *Sociolinguistica* 30 (1), 83–104.
- Sandøy, Helge. 2005. Frå «en levende organisme» til språklig usus. I Alhaug, Gulbrand, Endre Mørck & Aud-Kirsti Pedersen (red.): *Mot rikare mål å trå, Festskrift til Tove Bull*. Oslo: Novus forlag, 93–106.

- Sandøy, Helge. 2009. Standardspråk – kultur og ukultur. I Omdal, Helge & Rune Røsstad (red.): *Språknormering – i tide og utide?* Oslo: Novus forlag, 215–228.
- Sandøy, Helge. 2013. Stramt språk? Mytar om nynorsk. I Hyvik, Jens Johan & Stephen J. Walton (red.): *'Det var ruskut å leggja utpå' Ti år med mastergraden i nynorsk skriftkultur.* Oslo: Novus forlag, 121–137.
- Schütze, Carson T. 2011. Linguistic Evidence and Grammatical Theory. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Cognitive Science* 2(2), 206–221.
- Skog, Berit. 2003. Intervju i Bergens Tidende 3.12.03.
- Språkrådet. 2006. *Mandat for fagråda.* Henta 3.3.15 frå <http://www.sprakradet.no/Toppmeny/Om-oss/Medlemmene-i-dei-tre-fagrada/Mandat-for-fagrada/>
- Språkrådet. 2011. *Ny rettskriving for 2000-talet. Innstilling til ny rettskriving for det nynorske skriftmålet.* Henta 3.3.15 frå <http://www.sprakrad.no/Toppmeny/Aktuelt/nynorsknorm/Innstilling/>
- Språkrådet. 2015. *Retningslinjer for normering av bokmål og nynorsk.* Henta 3.3.15 frå <http://www.sprakradet.no/Spraka-vare/Norsk/retningslinjer-for-normering-av-nynorsk-og-bokmal/>
- Stortingsmelding nr. 9 Målbruk i offentlig teneste.* Henta 3.3.15 frå <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/stmeld-nr-9-2001-2002-/id195336/>
- Stortingsmelding nr. 35 Mål og mening – Ein heilskapleg norsk språkpolitikk.* Henta 3.3.15 frå <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/stmeld-nr-35-2007-2008-/id519923/>
- Torp, Arne & Lars S. Vikør. 2014. *Hovuddrag i norsk språkhistorie*, 4. utg. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Vannebo, Kjell Ivar. 1980. Om språkvitenskapens normbegrep. *Tijdschrift voor Skandinavistiek* 1, 3–23.
- Venås, Kjell. 1992. *I Aasens fotefar. Marius Hægstad.* Oslo: Novus forlag.
- Vikør, Lars S. 1980. Nynorsken som frigjerar og ghettspråk. *Syn og Segn* 4, 244–255.
- Vikør, Lars S. 2007. *Språkplanlegging. Prinsipp og praksis.* Oslo: Novus forlag.
- Vikør, Lars S. 2010. Om normering av nynorsk. Foredrag på opningskonferanse i Språkrådet, 20.1.2010.
- Walton, Stephen J. 2015. Kva er nynorsken? I Eiksund, Hjalmar & Jan Olav Fretland (red.): *Nye røyster i nynorskforskinga.* Oslo: Det Norske Samlaget, 16–33.

- Wasow, Thomas. 2002. *Postverbal Behaviour*. Stanford: CA: CSLI Publication.
- Wiggen, Geirr. 1997. Hvorfor har vi så stor valgfrihet i bokmålet? *Språknytt* 1/1997, 10–12.
- Wittgenstein, Ludwig. 1967. *Philosophische Untersuchungen*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Áfarli, Tor A. 2007. Do verbs have argumentstructure? I Bhattacharya, Tanmoy, Eric Rauland & Giorgos Spathas (red.): *Argument Structure*. Amsterdam: John Benjamins, 1–16.
- Áfarli, Tor A. 2012. Har syntaktisk teori relevans for språknormering? I Enger, Hans-Olav, Jan Terje Faarlund & Kjell Ivar Vannebo (red.): *Grammatikk, bruk og norm. Festskrift til Svein Lie på 70-årsdagen, 15. april 2012*. Oslo: Novus forlag, 223–336.

Summary

The article discusses what should be the factual knowledge basis for the standardization of Written Norwegian Nynorsk. It argues against basing official norms on theories and hypotheses about what may constitute grammatical structures in a hypothetical I-language, as some linguists within the generative paradigm have advocated. Instead, the article claims that contemporary standardization should build on corpus linguistic studies of what may be characterized as normative texts within the Nynorsk written culture. Such studies may have the potential to reveal what kind of operative norms which exist in this language. Furthermore, the article argues that the method of *correspondence analysis* seems suitable for investigating the possible existence of norm clusters: norm clusters which may be identifiable as more or less dominant sub-varieties of Written Norwegian Nynorsk. Examples of such sub-varieties would be what is often referred to as conservative, moderate or radical Nynorsk.

Stig J. Helset
Høgskulen i Volda
Institutt for språk og litteratur
Postboks 500
NO-6101 Volda
stig.helset@hivolda.no